

Украине Академический союз сыграл положительную роль, привлекая профессоров и младших преподавателей либеральных и социалистических взглядов к обсуждению назревших образовательных и общественно-политических проблем, а также к распространению политико-правовой грамотности среди студентов и других категорий населения.

Ключевые слова: Академический союз, Союз профессоров, Союз младших преподавателей, академические свободы, революционная борьба.

Magas Vyacheslav. The All-Russian Academic Union Organizations' Struggle for Academic and Political Freedom in Ukraine in 1905–1908. The paper is dedicated to the activity of The All-Russian Academic Union in Ukraine in 1905–1908. The organization consisted of two groups: Union of Professors and Union of Tutors. The professor of Kyiv Polytechnic Institute M. M. Tykhvynskiy was the founder of the All-Russian Academic Union was, who worked out the project of the professors' association, that was later approved by the conference of professors' decree in Moscow on 12–13 of January in 1905 and underlied the Academic Union, which was founded in March, 1905. Its organizations were founded in Kyiv, Kharkiv, Odessa, Katerynoslav and Nizhyn. The activity of the mentioned organizations included carrying out the conferences, where the academic and political problems were discussed; decrees and resolutions were adopted as a response to relevant problems of political and academic life; generally useful activity, assertion of its members' professional interests etc. In general, the Academic Union played a positive role in Odessa in 1905 having engaged the professors and tutors, who had liberal and social views on discussing the educational, public and social problems as well as spreading the political and lawful literacy among the students and other categories of population.

Key words: Academic Union, Union of Professors, Union of Tutor, academic freedom, revolutionary struggle.

Стаття надійшла до редколегії
11.06.2013 р.

УДК 930.9(477.82): 943.8.081

Юрій Крамар

Діяльність тимчасових органів польської влади на Волині (1919–1921 рр.)

У статті висвітлено структуру, функції та повноваження польських тимчасових органів влади й управління, що діяли на території Західної Волині упродовж 1919–1921 рр. Тимчасовий характер польської адміністрації зумовлювався насамперед невизначеним міжнародно-правовим статусом Волині. З'ясовано причини повільної розбудови структур польської адміністрації та труднощі у формуванні місцевого апарату влади. Окремим аспектом висвітлено характер відносин цивільної й військової адміністрацій у краї.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Волинь, державна адміністрація, повіт, староста.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз процесу законодавчого та організаційного становлення органів державної влади на Волині в 1919–1921 рр. важливий унаслідок кількох причин. По-перше, це дає можливість показати особливості процесу інтеграції українських земель до складу Польської держави на регіональному рівні. По-друге, вивчення зазначеної проблеми дає змогу розкрити роль місцевих органів влади в реалізації польської державної політики в міжвоєнний період.

Специфіка діяльності польських тимчасових органів державної влади зумовлена тією обставиною, що більшість населення краю склали українці. Отже, від укладу відносин влади з місцевою громадою значною мірою залежали темпи інтеграції Волині до складу Польської держави.

Мета запропонованої статті – спроба показати організаційні засади, структуру та повноваження тимчасових органів державної влади Польщі на Волині, з'ясувати характер їхніх відносин із місцевим населенням.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед робіт, присвячених аналізу окремих аспектів діяльності польської адміністрації на Волині в 1919–1921 рр., слід виділити дослідження польських істориків В. Менджецького [15], В. Слешинського [16], Й. Геровської-Каллаур [13], В. Козири [14]. Натомість в українській історіографії цю проблему висвітлено недостатньо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування польського державного апарату влади на Волині розпочалося навесні 1919 р. Міжнародно-правовий статус західноукраїнських земель на той час ще не був до кінця визначений. Відкритим залишалося питання кордонів новоствореної Польської держави. Польська правляча еліта на чолі з Начальником Держави Ю. Пілсудським не приховувала, того, що Польща прагнучиме до реалізації ідеї «об'єднання польських земель» [4, с. 450], у тому числі через поглинання «східних кресів». Це означало включення до її складу частини українських, литовських і білоруських земель – теренів колишньої Речі Посполитої.

Навесні 1919 р. особливо запеклі бої тривали на польсько-українському фронті. У квітні сюди спрямовано частини 100-тисячної польсько-французької армії під командуванням генерала Йозефа Галлера. Полякам протистояли війська Української галицької армії (далі – УГА) та Директорії. Загальний наступ польського війська, що розпочався в травні 1919 р., завершився поразкою УГА в Галичині [6, с. 306]. Це призвело до того, що поляки встановили повний контроль над територією Західноукраїнської Народної Республіки. Відступ українських військових частин за р. Збруч оголив тили українських збройних формувань на Волині.

У середині травня польська армія розпочала наступ усім волинським фронтом. Війська Директорії чинили запеклий опір, однак уже 29 травня 1919 р. до Луцька вступили передові частини 13-ї Польської дивізії під командуванням генерала Й. Коміцького [17, с. 85]. Українські військові підрозділи, дислоковані в Луцьку, були роззброєні та інтерновані до таборів.

Упродовж весни-літа 1919 р. під контролем польського війська опинилися Володимир-Волинський, Ковельський та частина Луцького повітів колишньої Волинської губернії. Тут поляки розпочинають формування органів тимчасової адміністрації.

Однією з перших інституцій, що представляла польську владу на зайнятих територіях, стало *Цивільне управління східних земель* (далі – ЦУСЗ). Ця структура створена на підставі декрету тимчасового Начальника Держави Ю. Пілсудського від 19 лютого 1919 р. і мала виконувати функції цивільної адміністрації на новоприєднаних східних землях [13, с. 68]. Загалом ЦУСЗ здійснював адміністрування на доволі великій території, яка, окрім частини західноукраїнських земель, також включала терени, заселені білоруським і литовським населенням.

Очолив Цивільне управління східних земель Генеральний цивільний комісар. Він призначався Начальником Держави за поданням голови уряду й наділявся вищою виконавчою владою на підвладній йому території. До компетенції Генерального комісара входили питання, які торкалися усіх сфер цивільного життя, за виключенням військових справ. Він міг видавати тимчасові розпорядження, що мали силу закону, установлювати попередні розміри видатків і доходів ЦУСЗ, здійснювати нагляд за підпорядкованою йому адміністрацією, призначати й контролювати діяльність суддів, приймати рішення про вибори до органів місцевого самоврядування [2, арк. 3]. Управління Генерального комісара розташовувалось у Варшаві, а з жовтня 1919 р. – у Вільно. Очолив ЦУСЗ, згідно з рішенням Ю. Пілсудського, відомий польський історик, професор Людвик Коланковський. Після його відставки з посади, у квітні 1919 р. комісаром став Єжи Осмоловський. Ці обов'язки він виконував до часу ліквідації Цивільного управління східних земель 9 вересня 1920 р. [13, с. 74].

Структура органів влади ЦУСЗ була досить розгалуженою. Генеральний комісар у своїй діяльності безпосередньо спирався на підлеглий йому Генеральний комісаріат, а також *окружних комісарів*, яким, зі свого боку, підпорядковувалися *повітові й міські комісари*, а також *війти* в сільських гмінах.

Розбудова адміністративних структур ЦУСЗ на місцях відбувалася паралельно з просування польських військ на схід. Генеральному комісарові в якості інспекторів підлягали спеціальні уповноважені при групах військ, що діяли на території Литви, Білорусі та Волині. Так, представником комісара при командуванні групи польських військ на Волині (командувач Едвард Ридз-Смігли) став Здіслав Родзинкевич [13, с. 71].

7 червня 1919 р. за розпорядженням Генерального комісара Єжи Осмоловського утворено нову адміністративну структуру ЦУСЗ на зайнятих польськими військами теренах Волині – *Управління повітів Волині*. Його повноваження тимчасово поширювалися на територію трьох повітів – Володимирського, Ковельського й Луцького. Передбачалося, однак, що «одночасно з просуванням

(польських військ – *Ю. К.*) на Схід решта частин колишньої Волинської губернії входитимуть до складу Управління повітів Волині без особливих на це розпоряджень» [13, с. 329].

У зв'язку з подальшим переходом під контроль Війська Польського нових повітів Волині 9 вересня 1919 р. створюється окремих *Волинський округ* у рамках ЦУСЗ із тимчасовим адміністративним центром у м. Ковелі, а з листопада 1919 р. – у м. Луцьку. До його складу увійшли Володимирський, Ковельський, Луцький, Дубнівський, Рівненський, Кременецький, Острозький, Заславський і Звягельський повіти. Посаду Окружного комісара Волині обійняв Едвард Бонецький, а з листопада 1919 р. – Мацей Ямонт [14, с. 173].

Певні зміни в організації структури ЦУСЗ відбулись у жовтні 1919 р. Насамперед, вони були пов'язані зі зміною назв посадових осіб: окружний комісар відтепер називався начальником округу, повітові комісари – старостами, міські комісари – комісарами цивільного управління. Ці зміни не були простою формальністю. Вони мали підкреслити цивільний характер місцевої адміністрації, що формувалася на східних землях.

Одночасно з центральними формуються нижчі шаблі адміністрації ЦУСЗ. Важливим етапом у розбудові повітової адміністрації стало розпорядження заступника Генерального комісара від 5 листопада 1919 р. про організацію повітів і повітової влади. На повітових старост, передовсім, покладалася відповідальність за координацію робіт, пов'язаних із підтримкою внутрішньої безпеки на підлеглий їм території [16, с. 52].

Щодо структурних підрозділів повіту, то найнижчою ланкою повітової адміністрації була громада окремого села. Кілька сіл утворювали гміну на чолі з вейтом. Для кращої координації низових ланок адміністрації повіти наприкінці 1919 р. поділили на *райони*, територія яких включала від чотирьох до шести гмін. Наприклад, у складі Дубнівського повіту нараховувалося чотири райони, які охоплювали 15 гмін. Центрами районів були Мізоч (район 1), Олика (район 2), Берестечко (район 3), Верба (район 4) [7, арк. 9]. У цих населених пунктах розташовувалась адміністрація *начальників районів*. Останні здійснювали контроль за діяльністю гмінних органів влади, видавали розпорядження на підпорядкованих їм гмінах.

Перші призначення на посади повітових старост на Волині відбулись уже влітку 1919 р. Так, повітовим комісаром Ковельського повіту став Тадеуш Двораковський, Луцького – Болеслав Грабовський, Острозького – Йозеф Крашевський, Рівненського – Станіслав Лада-Лобачевський, Володимирського – Тадеуш Кжижановський [13, с. 334–335].

Становлення польських органів державної влади на Волині в перші місяці її перебування під управлінням польських урядів натрапляло на великі труднощі. Чи не найбільшою проблемою була нестача кваліфікованих місцевих кадрів. А вже від самого початку польського адміністрування на Волині головним критерієм, який брався до уваги під час прийняття на роботу державних службовців, була національність. До органів державної влади приймалися переважно поляки [15, с. 24]. Однак кандидатів на державну службу було дуже мало. За підрахунками польського історика В. Меджецького, на Волині в цей час нараховувалося близько 2000 осіб (великі землевласники, лікарі, адвокати, учителі), які належали до верстви польської інтелігенції [15, с. 21]. Цієї кількості людей було недостатньо для того, щоб сформувати місцевий апарат влади, тому державними службовцями ставали чи не всі бажаючі (поляки), незалежно від їхньої кваліфікації.

Польські урядовці на Волині рекрутувалися з кількох джерел. Першим із них було переведення з попереднього місця роботи або навчання в порядку призначення. Вони направлялися на Волинь переважно з центральних воєводств Польщі. Другу групу склали мігранти, які прибували до регіону за власною ініціативою в пошуках праці, задля громадської роботи або ж ведення підприємницької діяльності. До третьої, найчисленнішої групи входили особи, які напередодні Першої світової війни мешкали в східній чи центральній Україні й тепер намагалися повернутися до Польщі. Поляки – вихідці з України – склали значний відсоток волинських урядовців. Наприклад, узимку 1920 р. на посаду володимирського старости отримав призначення уродженець Києва (адвокат за професією). За його словами, робота на цій адміністративній посаді була для нього цілком новою й незнайомою [11, арк. 27]. Вихідцями з України були й майбутні волинські воєводи М. Міцкевич, В. Мех і Г. Юзевський.

Значний відсоток службовців адміністрації склали великі землевласники. За підрахунками польської дослідниці Й. Геровської-Каллаур, апарат Цивільного управління східних земель на Волині

майже на 100 % був укомплектований із представників заможних верств населення [13, с. 329]. Чимало з них перебувало на посадах старост. Останніми нерідко ставали особи, чия репутація була під великим сумнівом. Інструктор Стражі кресової (громадсько-політична організація, що діяла в Польщі в 1918–1927 рр. – Ю. К.) Луцького повіту Антоні Залевський у жовтні 1919 р. інформував начальника Волинського округу про те, що рівненський повітовий комісар Ян Березовський на момент призначення на цю посаду займався спекуляцією тютюну в Ковелі; місцева громада знала його як «гуляку, картяра, людину, яка за карбованець готова була пройти найбруднішим життєвим шляхом» [13, с. 354]. В іншому рапорті інструктора Стражі Кресової (м. Дубно) за квітень 1920 р. читаємо: «Нині функції старости виконує пан Соммер. Людина енергійна, але не відповідна займаній посаді... Відомо, що він разом з місцевим командиром жандармерії Белятовичем бере хабарі, направляє у села своїх уповноважених, аби ті збирали продукти для його власних потреб» [8, арк. 7]. У провину старості ставилося й те, що він за винагороду передав приміщення повітової в'язниці місцевим євреям, які мали намір влаштувати тут паровий млин. В'язницю, зі свого боку, планувалося перенести до будівлі, що мала велику історичну цінність – брами при колишньому костелі Бернардинів. Автор записки висловлював великі сумніви щодо службової придатності старости.

Загалом у листопаді–грудні 1919 р. проти службовців ЦУСЗ порушено 29 дисциплінарних справ [13, с. 331]. Деякі урядовці позбулися своїх посад. Так, 6 листопада 1919 р. Генеральний комісар східних земель Є. Осмолівський звільнив двох підкомісарів Луцького повіту – Порбаха й Галіка. Місцеві мешканці неодноразово скаржилися на них, звинувачуючи у зловживанні владою, зокрема в самовільному накладанні податків на місцевих селян [12, арк. 22].

Нерідкими також були нарікання на погану організацію роботи повітових староств. «Стан місцевої адміністрації, – читаємо в рапорті повітового інструктора Стражі кресової у Володимирі, – починає викликати велике занепокоєння... Постійні зміни на посаді старости призвели до того, що на даний момент староство жодною роботою не займається. Службовці приходять на роботу о 9-й годині аби просто відсидіти визначену кількість годин. Створюється враження, що староство як інституція створене лише для чиновників, які стоять осторонь від населення. Такий стан речей для польської адміністрації є дуже загрозливим, позаяк ...послаблює авторитет влади» [11, арк. 27].

Ці факти свідчили про те, що формування структур повітової й гмінної влади в межах ЦУСЗ на Волині відбувалося з дуже великими труднощами. Волинський округ ЦУСЗ як адміністративна структура проіснував до кінця 1919 р. 19 грудня цього ж року сейм прийняв рішення про виділення волинських повітів в окрему адміністративну одиницю [15, с. 25]. Наказом Начальника Держави від 17 січня 1920 р. запроваджується посада Головного комісара для землі Волинської й Подільської, який очолив нову структуру – *Цивільне управління Волинських земель і Подільського фронту* (далі – ЦУВЗ і ПФ) [2, арк. 1]. Головним комісаром Волинських земель і Подільського фронту Ю. Пілсудський призначив Антоні Мінкевича [13, с. 365]. На думку польської дослідниці Й. Геровської-Кіллаур, така реорганізація, передусім, була пов'язана зі значним обмеженням повноважень Генерального комісара ЦУСЗ, із безпосередньої компетенції якого вилучався Волинський округ. Волинь, зі свого боку, отримувала статус самостійної адміністративної одиниці. Свідченням цього стало те, що начальником Волинського адміністративного округу ЦУВЗ і ПФ у лютому 1920 р. став Стефан Равіч-Смольський, котрий, по суті, виконував функції волинського воєводи [15, с. 25].

Одночасно з розбудовою структур державної адміністрації на Волині формується система правоохоронних органів. 19 вересня 1919 р. на підставі постанови Генерального комісара східних земель створюється Луцький окружний суд. Він став судом I інстанції для розгляду політичних, карних і цивільних справ і судом II інстанції (апеляційним) для мирових судів на території Луцького, Ковельського, Володимирського, Рівненського, Кременецького й Дубнівського повітів [3, арк. 83–84]. Кожен із них був розбитий на округи та слідчі райони. Наприклад, у Луцькому повіті таких округів було дев'ять (відповідно, нараховувалося дев'ять мирових суддів). Усього станом на 1920 р. на Волині працювало 59 суддів. У 1919 р. вони розглянули 91 судову справу [15, с. 26]. При окружному суді діяла прокуратура Луцького окружного суду.

На період 1919–1920 рр. припадає становлення органів державної поліції. Головний тягар обов'язків із забезпечення правопорядку на Волині в умовах ведення військових дії покладався на воєнізовану структуру – *польову жандармерію*. Вона поділялася на дві групи – повітову та прифронтову. Прифронтова жандармерія була повноцінною військовою одиницею й діяла безпо-

середньо в смузі військових дій. Натомість, повітова жандармерія виконувала функції з охорони правопорядку та громадської безпеки на правах тимчасових правоохоронних органів [5, с. 108].

У містах Волині влітку 1919 р. формуються підрозділи польської комунальної поліції. Вони прийшли на зміну місцевим воєнізованим структурам, які, залежно від регіональних умов, мали різні назви – народна міліція, міська міліція, громадянська сторожа, народна варта і т. ін. [1, арк. 1]. Так, організація комунальної поліції в Луцьку тривала з 21 червня по 16 липня 1919 р. [5, с. 85]. Підрозділи комунальної поліції з'явилися також у Ковелі, Володимирі, Рівному, Острозі. Комунальна поліція перебувала на утриманні магістратів міст. У повітах функції правоохоронних органів і надалі переважно виконувала польова жандармерія.

Формування польського апарату влади на Волині було перерване подіями польсько-радянської війни 1920 р. Стрімкий наступ Червоної армії на початку червня 1920 р. призвів до того, що більшовики за короткий час оволоділи всією Правобережною Україною й продовжили наступ на Львів та Варшаву [6, с. 189]. На початку липня більшовицькі війська вступили на територію Волині. Це спричинило евакуацію всіх польських адміністративних структур із краю.

Евакуація польської адміністрації відбувалася поспіхом. У багатьох місцях виникала паніка. Детальну картину настроїв місцевого населення в момент відступу й евакуації польських військ із території Волині змальовують архівні документи. У рапорті Товариства Стражі Кресової (Ковельський повіт) за липень 1920 р. читаємо: «Евакуація в Мацейові тривала 6 липня 1920 р. на підставі наказу Луцького воєводи п. Смольського, який наказав негайно залишити місто. Першою втекла поліція, не турбуючись ні про кого і ні про що. Слідом за нею виїхала гміна і підстароство. Оскільки населення було позбавлене будь-якого захисту, наше військо допускало перевищення своїх повноважень: грабувало магазини, реквізувало коней і худобу... Під час евакуації панувала велика паніка. Її поширювало військо, неправдиво інформуючи населення про події на фронті; стверджувалось, що поляки вже ніколи не повернуться до зайнятих (більшовиками – Ю. К.) районів» [9, арк. 26]. Схожа картина панувала в багатьох населених пунктах Волині.

2 серпня 1920 р. розпочалась евакуація всіх адміністративних установ із Луцька та Луцького повіту. Документація воєводської канцелярії, архівні документи, родини службовців вивозилися потягами до Ковеля. Самі урядовці евакуювались із Луцька автомобілями та на возах. За свідченням очевидців, «в період між 1 та 4 липня через Ковель проїздили цілі колони возів і потягів з біженцями зі східних повітів» [9, арк. 27].

11 липня 1920 р. в Ковелі створено тимчасовий Комітет оборони Волині, який разом з іншими громадськими організаціями мав розпочати мобілізаційну кампанію до польського війська. Передбачалося сформувати Добровольчий полк оборони Волині. Мобілізації підлягали чоловіки віком від 18 до 30 років. Однак унаслідок стрімкого наступу Червоної армії в серпні вся територія колишньої Волинської губернії була окупована більшовицькими військами. На Волині на деякий час знову встановилася радянська влада.

Повторна розбудова структур польської адміністрації на Волині розпочалася з вересня 1920 р. Унаслідок успішного контрнаступу польських військ Червона армія змушена була відійти на лінію Коростень–Житомир–Бердичів. Поляки повернули контроль над більшою частиною території Волині.

Події польсько-більшовицької війни 1920 р. завершили період функціонування структур адміністрації Цивільного управління східних земель, а також Комісаріату Волинської землі й Подільського фронту. Загальний нагляд над адміністрацією, згідно з наказом Ю. Пілсудського від 9 вересня 1920 р., передавався під контроль *Тимчасового управління етапних і прифронтових теренів* (Далі – ТУЕ й ПТ). Його очолив Владислав Рачкевич. Головним завданням ТУЕ й ПТ стало відновлення органів цивільної адміністрації на зайнятих польськими військами українських землях.

Тимчасове управління етапних та прифронтових теренів перебувало в безпосередньому підпорядкуванні міністра внутрішніх справ, тобто уряду. Однак в умовах війни вирішальну роль і надалі виконували військові, які не поспішали передавати владу на місцях представникам цивільної адміністрації. Військовим належала фактично вся повнота влади в повітах. Нерідко це ставало причиною гострих конфліктів між органами цивільної й військової адміністрації. Це підтверджує, наприклад, звіт повітового керівника Стражі кресової в Кременці за листопад 1920 р.: «Прибув до Кременця 3 листопада. Повіт перебував в адміністративному і господарському занепаді. Адміністрація-

вання здійснював підполковник Славінський, командувач Етапу, і як він сам висловлювався, господар життя і смерті в повіті. Староство повернулось до Кременця 18 жовтня і мало розпочати роботу, однак командування Етапу *протидіяло* цьому і саме воно до сьогоднішнього дня залишається єдиним органом влади на терені повіту. Командування Етапу повідомило староство, що буде утримувати владу в своїх руках доти, доки не отримає наказу передати цю владу до рук цивільного управління» [10, арк. 1]. Підкреслювалося, що місцеве населення надсилало неодноразові скарги до повітових органів влади з приводу перевищення військовими своїх повноважень у формі незаконних конфіскацій худоби, майна, продовольства.

Подальшому становленню органів державної адміністрації на Волині сприяло завершення військових дій на польсько-радянському фронті й підписання 12 жовтня 1920 р. в Ризі прелімінарного миру між Радянською Росією та Радянською Україною, з одного боку, і Польською республікою – з іншого. Із міжнародно-правової точки зору, ця подія стала початком уключення території Західної Волині до складу Польщі.

Одночасно розпочався процес державно-правової уніфікації північно-східних земель. Так, 18 листопада оголошено про утворення тимчасового *Волинського округу* як адміністративної одиниці другої інстанції (на правах воєводства) [16, с. 59]. 27 листопада 1920 розпорядженням Ради міністрів ліквідувалося Тимчасове управління прифронтових та етапних територій. Нарешті 1 березня 1921 р. на підставі закону від 4 лютого 1921 р. «Про врегулювання політико-правової ситуації на землях, приєднаних до Речіпосполитої за умовами прелімінарного миру, підписаного в Ризі 12 жовтня 1920 р.», створено Волинське воєводство з центром у Луцьку [14, с. 183]. Першим волинським воєводою став Ян Кжаковський. На Волині розпочалося формування постійних державних органів польської влади – воєводського управління й повітових староств.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, діяльність тимчасових польських органів державної влади на Волині припадає на період 1919–1921 рр. Від моменту вступу польських військ на її територію до прийняття рішення про утворення Волинського воєводства загальне адміністрування на зайнятих військами територіях здійснювали Цивільне управління східних земель, Цивільне управління Волинських земель і Подільського фронту та Тимчасове управління етапних і прифронтових теренів.

Тимчасова польська адміністрація в реалізації поставлених перед нею завдань у 1919–1921 рр. натрапляла на великі труднощі. Головними з них були такі: 1) відсутність належної кількості кадрів професійних службовців та їх низький фаховий рівень; 2) загальний організаційний хаос, пов'язаний із невизначеним міжнародно-правовим статусом Волині, та, як наслідок, часті зміни посадових осіб на різних щаблях влади; 3) відсутність чіткого розмежування повноважень між структурами цивільної й військової адміністрації, що нерідко призводило до відкритих конфліктів між ними, особливо на рівні повітової влади; 4) формування польського апарату влади на місцях відбувалося без урахування національної структури місцевого населення; в органах місцевої адміністрації виразно домінували поляки, тоді як українці, котрі складали більшість мешканців краю, практично не допускалися на державні посади. Це не сприяло формуванню позитивного ставлення населення Волині до польських структур влади, що формувалися.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. 1, оп. 4а, спр. 96.
2. Держархів Волинської обл., ф. 191, оп. 3, спр. 1.
3. Держархів Волинської обл., ф. 191, оп. 3, спр. 83.
4. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун – Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 752 с. + 8 кол. мап.
5. Разиграєв О. Польська державна поліція на Волині у 1919– 1926 роках : монографія / О. Разиграєв. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2011. – 431 с.
6. Рубльов О. С. Україна кризь віки. Українські визвольні змагання 1917– 1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт – К. : Вид. дім Альтернативи, 1999. – Т. 10 – 319 с.
7. Archiwum Akt Nowych, Towarzystwo straży kresowej (далі – AAN, TSK), sygn. 328 (mikrof. 48403) Wydział organizacyjny. Raporty pow. Dubieńskiego. 1920 r.
8. AAN, TSK, sygn. 328 (mikrof. 48402) Wydział organizacyjny. Raporty pow. Dubieńskiego. 1920 r.
9. AAN, TSK, sygn. 331 (mikrof. 48406) Wydział organizacyjny. Raporty pow. Kowelskiego. 1920 r.
10. AAN, TSK, sygn. 333 (mikrof. 48408) Wydział organizacyjny. Raporty pow. Krzemienieckiego. 1920 r.

11. AAN, TSK, sygn. 348 (mikrof. 48423) Wydział organizacyjny. Raporty pow. włodzińskiego. 1920 r.
12. AAN, zesp. 88/93 Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich, sygn. 328.
13. Gierowska Kałaur J. Zarząd cywilny ziem wschodnich (19 lutego 1919 – 9 września 1920) / J. Gierowska Kałaur. – Warszawa : Wyd. Neriton Instytut Historii PAN, 2003. – 447 s.
14. Kozyra W. Ziemia Wołyńska w okresie funkcjonowania administracji Zarządu cywilnego ziem wschodnich i Zarządu cywilnego ziem Wołynia i Frontu Podolskiego (1919–1921) / W. Kozyra // *Ukrainica-polonica*. – Київ ; Житомир, 2007. – Т. 1. – 444 с.
15. Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym / W. Mędrzecki – Warszawa : Wyd. Neriton Instytut Historii PAN, 2005. – 331 s.
16. Śleszyński W. Bezpieczeństwo wewnętrzne w polityce państwa polskiego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej / W. Śleszyński. – Warszawa : Instytut studiów politycznych PAN: Rytm, 2007. – 400 s.
17. Wojnich A. Łuck na Wołyniu / A. Wojnich. – Łuck, 1922. – 180 s.

Юрій Крамар. Деяльність временних органів польської влади на Волині (1919–1921 гг.). В статті досліджується структура, функції і повноваження временних органів влади і управління, діявчих на території Західної Волині в 1919–1921 гг. Временний характер польської адміністрації в указаний період був обусловлен неопределённым міжнародно-правовим статусом Волині. Таковим он оставался до підписання Рижського мирного договору 1921 г. Исследуются причини медленного становлення структур польської адміністрації, труднощі при формуванні місцевого апарату влади. Отдельным аспектом показано становлення системи правоохоронних органів Польського державства на Волині (суд, поліція), внимание акцентовано на характере взаимоотношений гражданской и военной адміністрації в регионе.

Ключевые слова: Польское государство, Волинь, государственная администрация, повет, староста.

Kramar Yuri. The Activity of the Polish Temporary Government Units in Volyn Region (1919–1921). This article dwells on structure, functions and prerogatives of the units of the Polish temporary government and administration established in Western Volyn from 1919 to 1921. The temporary status of the Polish administration during this period was essentially due to the uncertainty – that lasted until the Riga Peace Treaty was signed in 1921 – of the legal status of Volyn from the point of view of international law. The article sheds some light on the reasons of the slow development of the structures of the Polish administration, as well as on the difficulties that were encountered to form a local government. A special attention is drawn to the process of establishing the Polish law enforcement authorities (court, police) in Volyn, and to the relations between the civil and the military administrations in the region.

Key words: Second Polish Republic (Druga Rzeczpospolita), Volyn, state administration, county, Mayor (starosta).

Стаття надійшла до редколегії
20.06.2013 р.

УДК 94(477+438)''1919/1939''

Олег Разиграєв

Правоохоронні органи у місті Луцьку в 1919–1939 роках

У статті розкрито становлення, організацію та окремі аспекти діяльності правоохоронних органів у м. Луцьку в 1919–1939 рр., зокрема досліджено функціонування суду, прокуратури й місцевої в'язниці. Особливу увагу приділено роботі правоохоронних органів щодо протидії діяльності Комуністичної партії Західної України й Організації українських націоналістів.

Ключові слова: правоохоронні органи, суд, прокуратура, в'язниця, Луцьк.

Постановка наукової проблеми та її значення. Між двома світовими війнами м. Луцьк перебувало в складі відновленої польської держави – Другої Речі Посполитої та слугувало центром Волинського воєводства, утвореного на початку 1921 р. Луцьк не належав до великих міст тогочасної Польщі й в окреслений період нараховував від 23,6 тис. до 42,6 тис. мешканців. Складову частину державних структур міжвоєнного Луцька становили польські правоохоронні органи, до яких належали поліція, суд, прокуратура, спецслужби, карні заклади та ін.

© Разиграєв О., 2013